

Torsdag med THORS

12.7.84

NARIG hör ihop med NARE som betyder kall blåst och PEJAS sjukhus bör på svenska stavas utan "ij" lär vi oss bl.a. i dag.

Vad är senare leden i ordet **brandstod**, frågar en läsare.

Ordet **brandstod** är känt ända sedan slutet av medeltiden och hade då ungefär samma betydelse som nu. Senare leden hör samman med ordstammen i **stödja** och har ursprungligen betydelsen "stöd, hjälp".

En läsare med anknytning till Sydösterbotten frågar om ursprunget till vissa ord. Jag tar först upp ordet **navel** eller **navle**. Det är ett urgammalt ord, som också finns t.ex. i engelskan (**navel**) och tyskan. Ordet hör samman med **nav** och har grundbetydelsen "det som liknar en nav".

Vidare önskar läsaren besked om ursprunget till ordet **narig**.

Narig används i riksspråket väl oftast i betydelserna "kall, bitande" (om vind) och "skrovlig, väderbiten" (om hud). Ordet hör ihop med **nare** "kall blåst".

Bland de övriga ord som denne frågare vill ha besked om ursprunget till tar jag i dag upp två: dialektorden **älva** "tjuta" och **kviso** "kvissla, finne".

Älva "tjuta" är känt också på andra håll. Det är inte så långt från finkans **ulvoa** "tjuta", men det stora etymologiska arbetet om finkans ord säger bestämt att det svenska dialektordet inte har någonting att göra med det finska ordet. Den tanken stöds också av att **ulva** "tjuta" är känt från rikssvenska dialekter, allt

talar för att det rikssvenska och finlandssvenska ordet hör samman med **ulv**, som var det vanliga ordet för "varg" i äldre tid.

Samma läsare frågar om ursprunget till dialektordet **kviso**. – Troligen avses med frågan det på många håll (bl.a. Sydösterbotten) förekommande ordet **kväiso** "utslag, blemma" eller också dialektordet **kviso** (kort **i**), som också betyder "blemma". Närbesläktade ord finns på flera håll inom Norden, t.ex. norskans **kvise** "blemma, utslag".

Det kan tillägga att ett dialektord **kviso** eller **kväiso** ingår som förled i namnet **kvesved** på den med potatisväxten besläktade, hos oss vildväxande örten **Solanum dulcamara**, som förr användes mot blemmor.

En tredje läsare vill först få besked om hur det aktuella **Pejas** sjukhus skall skrivas. – Det skall skrivas **Pejas** – jämför stavningen av ord som **feja**, **väja** (för någon) osv. Det är fel att i svenskan införa det finska stav sättet **Peijas**. Finskans -ij- återges i svenskan i regel enbart med **j**. Vi skriver ju också barrträdsnamnet **tuja**, jämför finskans **tuija**.

Läsaren önskar också få veta om ursprunget till ordet **demarsch**. – Ordet **demarsch** är franskt: det är lånat från franskans **démarche** "ett försök att få någonting", i svenskan ofta "en diplomatisk förfrågan, trevare", t.ex. "Efter ett möte med Mannerheim beslöt sig Tanner för ny demarsch i Stockholm" (Stig Jägerskiöld).

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

19.7.84

NINETEEN EIGHTY-FOUR, säger engelsmännen ofta, men prof. Thors tycker inte att det är skäl att ta efter ett sådant uttryckssätt. Han hävdar att man på svenska bör uttala det aktuella årtalet NITTONHUNDRAÅTTIFYRA.

De flesta av de nu aktuella frågorna gäller ord som brukas i Österbotten, men vissa är i bruk också på andra håll.

Först frågas det om ursprunget till uttrycket **krambamboli** "oväsen, störning". Tillgängliga källor ger det troligen överraskande beskedet, att uttrycket härstammar från tyskan. **Krambambuli** – med kort o-ljud i uttalet – anges vara en beteckning "för ett i Danzig framställt körsbärsbrännvin", enligt SAOB 1939. I Finland har det kommit att brukas som ett uttryck för oväsen.

Sedan gäller samma läsa res fråga dialektordet **jymro** "obestäckt könsmoget lamm". Det låter helt främmande för riksspråket, men är trots allt nära besläktat med ett välkänt ord, nämligen med **gumse**. **Gumse** är känt sedan 1500-talet och anger (som de flesta nog torde veta) en "bagge", en fårhane. Med **gumse** är **gimmer** (varav dialektformen **jymro** har kommit) nära besläktat; **gimmer** fanns förr i svenskt riksspråk. Det finns sålunda i **Bi-beln** 1541.

Samme läsa res följande fråga gäller några ord för "brynsten". Han nämner först dialektordet **listicka**, som i själva verket är detsamma som **lie-sticka**, som åtminstone förr förekom i det svenska riksspråket. Mera främmande ser däremot det dia-

lektord **sendare** ut som han nämner för "brynsten".

Det är emellertid närbesläktat med sända "brynsten", som är känt från rikssvenska och finlandssvenska mål och egentligen betecknat en "brynsten av sandsten" – sända var ursprungligen ett **sandion** i mycket gammal tid, varav sända har uppkommit.

Också det sydösterbottniska kvitiseendare "brynsten" ser i förstone mycket gåtfullt ut. Förleden är emellertid det gamla **hvättia** "vässa", som omtalas i en känd ordbok (Westes) från ungefär 1800.

Samme läsare frågar om ursprunget till dialektordet **snetta** "snudda vid" (t.ex. i "snetta i backarna").

Troligen är **snetta** nära besläktat med dialektord som **snädja** "snudda vid".

En annan läsare frågar om det bl.a. i vår radio brukliga sättet att ange årtal, t.ex. 1984, som "nitton åttiofyra".

Man hör faktiskt ofta exv. "nitton åttiofyra" för 1984 och t.ex. "nitton åttiotvå" för 1982, alltså med utelämnande av "hundra". Jag anser personligen att det är helt olämpligt och tycker att sådana årtal bör utläsas som "nittonhundraåttiofyra"; vi skall inte följa det engelska "nineteen eighty-four".

Samma läsare har observerat en allt vanligare förkärlek för långt i uttryck som "Det är långt en fråga om bristande effektivitet". – Även om uttryck som långt underlägsen kan förekomma i riksspråket, anser jag att sådana uttryck som det ovannämnda bör ersättas med t.ex. "Det är i stor utsträckning en fråga om osv."

Långt i sådana uttryck som det nyss citerade är en oriktig översättning av finskans **pitkälti**.

Carl-Eric Thors